

1944, 24. září. Londýn. — Radiogram čs. vlády Slovenské národní radě s informacemi o poslání o úkolech vládního delegáta a s návrhy na řešení státoprávního postavení Slovenska v osvobozené ČSR.¹

Stanovisko čs. vlády k návrhom a podnetom zo Slovenska: Jednotlivé skupiny domáceho odboja posielali prezidentovi Republiky a čs. vláde v posledných mesiacoch svoje návrhy a podnety, akým spôsobom má byť usporiadaná správa oslobodeného územia v prechodnej dobe. Prezident Republiky sdelil svoje stanovisko k týmto návrhom niekoľkými vzkazmi domov, menovite zprávou z 16. júla 1944.² K týmto prezidentovým vzkazom sdeľuje čs. vláda k informácii Slovenskej národnej rady svoje stanovisko k niektorým problémom a dáva ho na vedomie i do českých zemí.

1. Aby bolo jasné, prečo bol vyslaný min. Němec ako vládný delegát a gen. Viest ako jeho zástupca, čs. vláda sdeľuje: Vládný delegát bol vyslaný v dôsledku československo-sovietskej zmluvy, aby prevzal správu oslobodeného územia, jakmile mu bude odovzdané Sovietskym voj. velením v smysle sovietsko-československej zmluvy. O dočasnej správe oslobodeného územia bol vydaný ústavný dekrét prezidenta Republiky, ktorým sa zriaďuje úrad pre samosprávu oslobodeného územia v čele s vládnym delegátom.³

Vládný delegát prevádza na oslobodenom území usnesenia vlády a pri správe tohoto územia zastupuje každého jednotlivého rezortného ministra. S vládnym delegátom je tiež predbežne 5 členov čs. štátnej rady ako jeho poradcovia. Vládný delegát môže si vybrať podľa potreby ďalších poradcov z radov činiteľov domáceho odboja a má použiť rady a podpory národných výborov, ktoré sa majú predbežne v obciach, okresoch a zemiach konšpiratívne utvoriť.

Podľa zmieneného dekrétu riadi sa vládný delegát pri správe oslobodeného územia právnymi predpismi ČSR, vydanými do 29. septembra 1938, ďalej dekrétmi prezidenta republiky a právnymi predpismi čs. vlády v zahraničí. V nezbytných a neodkladných prípadoch je oprávnený vydať nariadenia k prevedeniu zákonov alebo v ich medziach. Základným dekrétom, ktorým sa vládný delegát bude riadiť, je ústavný dekrét o obnovení právneho poriadku, ktorého stručný obsah je tento: Čs. právnym poriadkom sú ústavné a iné právne predpisy Čs. štátu, vydané do 29. sept. 1938 včetne.

Predpisy, vydané v oblasti čs. právneho poriadku v dobe neslobody, sú z používania bezpodmienečne vylúčené, jestli sa protivia svojim obsahom zneniu alebo demokratickým zásadám čs. ústavy. Len na zcela prechodnú dobu možno z vôle čs. zákonodárnej moci používať predpisy, ktoré sa ústave protivia.

Dekréty, vydané v zahraničí musia byť riadne zvoleným národným shromaždením dodatočne schválené, poťažne pozbývajú platnosti 6 mesiacov od ustanovenia Nár. shromaždenia, ak nebudú už prv zrušené alebo zmenené.

Práve sa prejednáva rámcový dekrét o nár. výboroch, ktorý stanoví, že v prechodnom údobí sú na oslobodenom území orgánmi verejnej správy národné výbory miestné, okresné a zem-

¹ Tento vzkaz vlády predstaviteľům bojujícího Slovenska je dokladem, jak benešovská emigrace tvrdošijně setrvala na svých čechoslovakistických koncepcích. Čs. vláda tu všestranně vyložila představy buržoazní emigrace o způsobu osvobození Československa, o státoprávním řešení slovenské otázky a o začlenění Slovenska do jednotné československé státní soustavy a objasnila, jaké poslání a jakou kompetenci má vládní delegát. Uplatnění principu právní kontinuity, buržoazní legality a naprosté platnosti ústavy z r. 1920, princip podřízenosti domácích orgánů vládě, resp. vládnímu delegátovi, to vše mělo zajistit české buržoazii bezbolestný návrat k předmnichovským poměrům i k předmnichovskému ústavnímu zřízení. Neústupnost při trvání na přežilých zásadách jeví se i v jasně vyřčené neochotě vlády formulovat své stanovisko k otázce svébytnosti slovenského národa (v bodě 5. radiogramu).

² Srv. pozn. čís. 2 k dokumentu čís. 34.

³ Dokument čís. 35.

ské, ustanovené voľbami. Z národných výborov vzíde voľbou provizórne Národné shromaždenie, ako orgán zákonodárny. Spôsob volieb a právomoc nár. výborov stanoví vládne nariadenie.

Ďalej je v prejednávani dekrét retribučný o potrestaní válečných vinníkov, domácich i zahraničných zradcov. Pripravuje sa tiež dekrét o prechodných hospodárskych opatreniach. Konečne medzi iným dekrét o štátnom občianstve, ktorým Nemci a Maďari, až na tých, ktorí bojovali a pracovali za ČSR, ztrácajú štátne občianstvo. Jakmile budú tieto dekréty prezidentom Republiky vydané, budú zaslané vládnemu delegátovi, aby sa podľa nich riadil. Dekréty prezidenta Republiky majú moc zákona, ústavné dekréty moc zákona ústavného. Tieto dekréty a samozrejme čs. zákony predmníchovské sú platné pre celé územie ČSR a budú rovnako prevádzané vo všetkých zemiach.

Nie je možné, aby na oslobodenom území čo i len deň fungovali cudzie alebo nezákonné úrady. Tedy nie ani bratislavské ani t. zv. protektorátne ústredné úrady.

Verejnú správu povedú národné výbory, ktoré podliehajú vláde.

Vládu prevádza čs. vláda a jej budú nápomocné národné výbory.

V najkratšej možnej dobe nastúpia na miesta národných výborov revolučných národné výbory volené a voľbou vzíde z nich provizórne Národné shromaždenie celoštátne.

2. Čs. vláda zdôrazňuje, že pri menovaní vládného delegáta sa nevedelo, či územie, ktoré bude najprv oslobodené, bude na Podkarpatskej Rusi, na Slovensku alebo v zemiach českých. Muselo sa počítať so všetkými možnosťami. Ani dnes nie je žiadna eventualita vylúčená. V dôsledku boja na Slovensku je ovšem najväššia pravdepodobnosť, že najprv bude Sovietskou armádou oslobodené územie Slovenska.

Vládny delegát môže sa ovšem ujať správy oslobodeného územia len za predpokladov, daných československo-sovietskou smluvou. Nakoľko by min. Nemeč prišiel na územie čs. armádou a partizánmi oslobodené a držené, neprišiel by tam vo funkcii delegáta, ale ako člen čs. vlády.⁴

Dali sme súhlas k tomu, aby min. Nemeč spolu s politickými poradcami na Slovensko prišiel, aby SNR jednak informoval, jednak aby bol spojku medzi činiteľmi domácimi a čs. vládou. Dali sme tiež súhlas, aby gen. Viest prišiel na Slovensko ako veliteľ prvej čs. armády.

3. Boj na Slovensku a nutnosť vytvoriť orgán na území ovládanom SNR (Zemským národným výborom) na Slovensku postavily domáci odboj ovšem pred nepredvídané úkoly na Slovensku a tiež iste zmenily názory a postup, aký bude nutný v prechodnej dobe a ako nám to jednotlivé skupiny v posledných mesiacoch zdeľovali.

Chápeme a súhlasíme menovite, aby SNR ako Zemský národný výbor pre Slovensko zariaďovala všetko, čo je potrebné v duchu čs. platnej ústavy a v duchu vládného vyhlásenia o národných výboroch. Prosíme však, aby ste tam, kde formálne treba súhlasu prezidenta alebo vlády alebo ich rozhodnutia, sa podľa možnosti predom s vládou a prezidentom dohodli.⁵

⁴ Také Němeč ve schůzi Slovenské národní rady 10. 10. 1944 výslovně prohlásil: „... rozhodli sme se, že zůjeme do Banské Bystrice, aj keď cieľ našej cesty a úlohy našej delegácie ležia inde.“ (ASNR Bratislava, f. SNR 1944, zápis ze slavnostního zasedání SNR 10. 10. 1944). Ve skutečnosti se však intenzivně zabýval myšlenkou, jak dosáhnout naprostého podřízení SNR vládě, event. uplatnění autority a pravomoci, jež mu jako vládnímu delegátovi poskytoval dekrét o správě osvobozeného území. To je zřejmé z depeše, kterou zaslal do Londýna 14. 10. 1944 a ve které referoval: „Pro mne se nyní klade otázka, zda mám i nadále zachovat neutralitu, či mám-li se pokusit v některých směrech uplatňovat autoritu vládní...“ (Depeše je citována podle výňatku obsaženého v článku G. Husáka K prvému výročí, Nové slovo, roč. II, 1945, č. 12—13.) Od položení této otázky k jejímu uplatnění však bylo pro Němce i pro emigrační vládu příliš daleko.

⁵ Ztotožňování povstalecké Slovenské národní rady se zemským národním výborem nebylo pro čs. vládu terminologickou, nýbrž eminentně politickou záležitostí. Nešlo o nic menšího než o to, aby se SNR stala výlučně administrativním orgánem, podřízeným zcela vládě (srv. konec 1. odstavce radiogramu, kde se říká: „Verejnú správu povedú národné výbory, ktoré podliehajú vláde“ alebo ještě markantněji 3. odstavec dokumentu č. 87, kde Němeč soudí, že by SNR vykonávala správu osvobozeného území jako orgán vlády a jako faktický zemský národní výbor na Slovensku), nebo vládnímu delegátovi, jakmile by se po osvobození Slo-

Kedže riadne zvolené Národné shromaždenie nemáme, vydáva prezident k návrhu vlády a po slyšení Štátnej rady dekréty s mocou zákona. Tieto dekréty budú však vyžadovať dodatočného schválenia (ratifikácie) riadne zvoleným Národným shromaždením a tiež legislatívna činnosť privozórneho Národného shromaždenia, ktoré vzíde voľbou zo sústavy národných výborov, bude musieť byť ratifikované Národným shromaždením, riadne voleným podľa ústavy.⁶ I keď teda chápeme [a] súhlasíme, aby Národná rada upravovala nezbytné veci a činila potrebné opatrenia zásadného rázu, i v konkrétnych otázkach musíte pamätať, že bude treba mnohé dodatočné legalizovať. Tam však, kde už teraz možno dodržiavať legálnu cestu, treba sa o to snažiť, aby nám nevznikaly vnútropolitické a medzinárodné ťažkosti.

4. Ačkoľvek niektoré z náznakov a podnetov, sdelených nám skupinami z domova, vývoj už prekonal, zaujímame k nim stanovisko, aby nebolo žiadnych pochybností. Z niektorých strán z domova sme vyrozumeli, že sa i v niektorých podzemných organizáciách myslelo na prechodnú dobu ako na nejaký druh diktatúry prezidenta Beneša, niekedy hovorilo sa o ľavej, pokrokovej diktatúre, inokedy o diktatúre vojenskej. Prezident sám i vláda čo najrozhodnejšie odmietajú takéto snahy, ktoré sa protivia princípom demokratickým, menovite tiež našej platnej ústave.⁷ Aby však bolo jasné, nesmie byť ovšem ani na chvíľu na našom oslobodenom území bezvládie a prezident Republiky vykoná svoju prezidentskú funkciu až do novej voľby prezidenta, [takže ním menovaná vláda neprestáva byť legálnou vládou ČSR

venska ujal výkonu své funkce. Navíc ještě měla být SNR v pojetí londýnské vlády zemským národním výborem nerevolučním, řídícím se ústavou z r. 1920 a vládním prohlášením o národních výborech.

V duchu úsilí o omezení pravomoci SNR nesly se pokyny a dotazy z Londýna adresované Slovenské národní radě před radiogramem z 24. 9. 1944. Sám Beneš požádal SNR 11. září, aby „všetko čo náleží do kompetencie centrálnej vlády, alebo hlavného veliteľstva, bolo rezervované rozhodnutiu londýnskej vlády“, a tam, kde není možno dohodnout se předem o důležitých rozhodnutích, aby byly věci předloženy alespoň dodatečně ke schválení. [AÚD KSS Bratislava, čís. přír. 5155/53, radiogramy B. Bystrica — Londýn, zprávy odoslané Otovi.] Ještě jasněji se projevuje tato snaha v další depeši z 20. září, v níž se vláda dotazovala: „Rozumieme správne, keď sa domnievame, že SNR, ako sa nazývate, máme rozumieť národný výbor slovenský?“ a znovu zdůrazňovala dřívější požadavek Benešův, aby SNR vždy informovala prezidenta a vládu, pokud je to časově únosné, o všech záležitostech, kde je třeba souhlasu prezidenta a vlády, „aby sa vo všetkom postupovalo v duchu platnej ústavy z r. 1920“. (Tamtéž.)

Také Němec se vyjádřil jednoznačně o tom, že SNR považuje za zemský národní výbor, a to v interview, které bylo otištěno v Čs. listech 15. 9. 1944. Prohlásil tehdy ještě za svého pobytu v Moskvě: „Můj poměr ke Slovenské národní radě je dán stanoviskem vlády k národním výborům. Československá vláda od počátku své práce v zahraničí hájila názor, že rozhodování o věcech doma náleží lidu doma a jeho orgánům, Národním výborům. Československá vládní delegace, které jsem členem, má proto samozřejmě dán poměr ke Slovenské národní radě tímto stanoviskem vlády. [Některé „kulaté“ formulace Němcovy nutno dešifrovat za pomoci textu radiogramu a prohlášení vlády ze 14. dubna; z nich vyplývá jasně: podřízenost národních výborů vládě, funkce národních výborů jako pomocných orgánů vlády, resp. vládního delegáta — pozn. editorů.] Slovenská národní rada je pro nás zemským Národním výborem slovenským, který uznáváme v celém rozsahu za představitel bojujícího slovenského lidu.“

Nutno ještě jednou zdůraznit, že nešlo o to, jak se bude slovenský národní orgán jmenovat, nýbrž o to, jakou bude mít pravomoc. Vždyť čs. komunisté v Moskvě ještě na jaře 1944 předpokládali, že celonárodní slovenský reprezentativní orgán, uznávaný za představitele slovenského národa, se bude nazývat Krajinský národní výbor (Čs. listy, 1. 5. 1944, článek P. Bránika Slovenské národní výbory), resp., že politickým reprezentantem slovenského národa bude zemský národní výbor země slovenské (Čs. listy, 15. 5. 1944, článek „Národné výbory v službách čsl. štátnej myšlienky“). Tento slovenský krajinský nebo zemský národní výbor v pojetí komunistů byl ovšem něčím zcela jiným, než jak si představovala ZNV pro Slovensko česká buržoazní emigrace.

⁶ Srv. pozn. čís. 1 k dokumentu čís. 35.

⁷ Plány na zavedení vojenské diktatury v přechodném období se Beneš, jeho vojenská kancelář i příslušné orgány londýnské čs. vlády velmi intenzivně zabývaly, zejména v letech 1940—1942; srv. pozn. čís. 2 k dokumentu čís. 27.

a bude vykonávať vládnu moc od prvého okamihu oslobodenia. Ako vám už]⁸ p. prezident sdělil, vláda prv, než by sa mala vrátiť domov, podá demisiu a pôjde domov v statu demissionis. Doma sa vytvorí vláda nová z osobností domácich i zahraničných v dorozumení so zemskými národnými výbormi a národnou frontou, z ktorej budú vylúčené strany a skupiny fašistické alebo, ktoré zradily. Taktiež zdôrazňujeme, že národné výbory zaisťujú a uskutočňujú od počiatku demokratickú účasť občianstva na moci vládnej a výkonnej a preto prezident Republiky i vláda odmietla a odmieta menovať predsedov alebo členov nár. výborov všetkých stupňov. Národné výbory musia byť zostavené už konšpiratívne z najlepších, najobetavejších, najspoľahlivejších čs. vlastencov všetkých smerov a musia spolupracovať a sústrediť všetku svoju činnosť podľa zásady národnej jednoty. Domáci pracovníci musia sa sami dohodovať na zostave i organizácii týchto orgánov národnej vôle. Prezident a vláda nemôžu zasahovať ani do toho, v akom pomere majú byť v nár. výboroch zastúpené jednotlivé smery alebo politické prúdy. To všetko má byť vecou slušnej dohody. Vláda bola by nútená zakročiť len tam, kde by skutočne nebola možná dohoda, kde by sa vytvorily event. nár. výbory dva, alebo viacej, a v tomto prípade by sa snažila, buďto sjednať dohodu, alebo by uznala ten nár. výbor, ktorý by odpovedal najlepšie smýšľaniu obyvateľstva.

Boli sme ovšem povďační za sdelenie, akým spôsobom bola zostavená Slovenská národná rada, aké sú v nej jednotlivé skupiny alebo smery zastúpené a jestli sú v nej sdružení všetci, ktorí v domácom odboji od počiatku pracovali.

5. Niektoré vzkazy skupín zo Slovenska nás v poslednej dobe znova žiadaly, aby vláda formulovala svoje stanovisko v otázke Slovenska, menovite — ako to uvádzaly — pokiaľ ide o Slovensko ako etnickú jednotku. Čs. vláda zaujala opätovne stanovisko, že pomer Slovákov a Čechov bude riešený až doma po oslobodení na zásade rovnosti a bratskom dorozumení. V zahraničí Čs. vláda rieši len problémy, ktoré v záujme nášho boja nezbytné riešiť musí. Musela tiež problémy, ktoré sa tiež týkajú prechodnej doby až dokiaľ sa čs. ľud sám neujme riadenia svojich vecí, [riešiť] demokratickým spôsobom.

Revízia ústavy má byť vyhradená riadne volenému Národnému shromaždeniu a taktiež základné problémy štátnej správy a základné problémy hospodárske a sociálne.

Je ovšem povinnosťou vlády a domácich činiteľov pripravovať riešenie všetkých základných otázok nášho budúceho slobodného života. Nie sme oprávnení v týchto otázkach (predchádzať riešeniu),⁹ na ktoré majú právo jedine slobodní Češi, Slováci a Podkarpatskí Rusi demokratickým spôsobom.

6. Komunisti sú zastúpení v Štátnej rade, tvoria súčiastku Národnej fronty a vládnej väčšiny. Spolupráca s nimi je loyálna. Dohodujeme sa o všetkom a v podstatných veciach sme sa dosiaľ vždy s nimi dohodli. Komunisti nevstúpili však dosiaľ do vlády a chcú vstúpiť len do vlády, ktorá bude utvorená doma.

7. Keďže nemáme možnosť poslať Vám texty medzinárodných smlúv a dohôd, ako i dekrétov prezidenta, resp. vydaných alebo pripravovaných v zahraničí, požiadali sme min. Němca, aby Vám ich priniesol, nakoľko k Vám príde.

8. Inak všetky podnety, návrhy a štúdiá, ktoré vláda dostáva z domova, bedlive študuje a prijíma to, čo možno srovnáť so záujmami celku. Nemôžu však prirodzene iné zásady byť uplatňované, na pr. o retribúcii, o správnych a hospodárskych opatreniach atď., na Slovensku a iné v českých zemiach. Budeme Vám povďační, keď nám k týmto našim informáciám po-

⁸ Text v hranatých zátvorkách bol v pôvodnom dokumentu málo čitateľný. Je porovnaný s opisom radiogramu, uloženého v AÚD KSS Bratislava [čís. príř. 5155/53, radiogramy B. Bystrica—Londýn, zprávy odoslané Otovi]. Tento opis je datovaný 23. září 1944, v ostatných dokumentech a v literatúre se však vždy hovoří pouze o telegramu [radiogramu] č. 331—335 z 24. 9. 1944 [srv. např. odst. 6. dokumentu č. 71]. Proto se editoři přidrželí tohoto data, nemajíce možnost určit je podle originálu depeše.

⁹ Srv. pozn. č. 8. V znění tohoto dokumentu, které publikoval Lettrich v brožurě „O Slovenské národní radě“, má věta tuto podobu: „Nie sme oprávnení o týchto otázkach rozhodovať, lebo o nich majú právo rozhodnúť jedine slobodní Češi, Slováci a Podkarpatskí Rusi demokratickým spôsobom.“ [C. d., s. 35.]

šlite svoje poznatky. Radi vysvetlíme to, čo je Vám event. nejasné, alebo na čo sme pri tejto informácii zabudli.

ASNR Bratislava, SNR 1944, príloha k zápisu z 9. zasadání SNR, 29. 9. 1945. Opis.

[69]

1944, 27. září. Banská Bystrica. — Směrnice pro organizaci a kompetenci místních a okresních národních výborů, vypracované pověřenectvem SNR pro věci vnitřní.¹

V každej politickej obci utvorí sa Miestny národný výbor (v ďalšom texte NV), v každom okrese Okresný národný výbor (v ďalšom texte ONV).

1. Počet členov NV rovná sa počtu členov bývalého obecného zastupiteľstva podľa § 9 zák. čís. 75/1919 Sb. z. a n.

2. Počet členov ONV rovná sa počtu členov bývalého okresného zastupiteľstva, podľa § 64 zák. čís. 125/1927 Sb. z. a n.

3. NV ako aj ONV zvolí si zo svojich členov predsedu, podpredsedu, tajomníka, prípadne ďalších referentov s funkciami podľa potreby. Predseda, podpredseda a tajomník tvoria predsedníctvo NV a ONV.

4. K obstarávaniu samosprávnych záležitostí NV zvolí si zo svojich členov starostu a podstarostu, ktorých funkcie schvaľuje ONV. Starosta a podstarostovia skladajú prísahu do rúk predsedu ONV za prítomnosti okres. náčelníka. V samosprávnych záležitostiach jednájú a hlasujú všetci členovia NV. Notár zúčastňuje sa zasadnutí NV vo funkcii obecného zastupiteľstva s hlasom poradným.

5. Menom NV a ONV právoplatne podpisuje predseda alebo jeho zástupca a tajomník. K podpisom nech je pripojená pečať.

6. Členmi NV a ONV nesmú byť: Nemci, Maďari, exponovaní príslušníci HSLS a HG, osoby trestané pre lúpež, krádež, podvody a pre trestné činy týmto na roveň postavené (okrem trestných činov politických).

7. Členom NV a ONV môžu byť osoby, ktoré dosiahly 21. roku, sú bezúhonné, pokiaľ majú dobrú povesť, v odboji sú politicky spoľahlivé a patria k občiansko-demokratickým alebo komunisticko-socialistickým politickým smerom.

8. Členstva v NV a ONV môže byť pozbavený, kto sa ukáže byť nespôsobilým, neschopným alebo by svojím chovaním, jednaním a smýšľaním nebol zárukou pre úspešné vedenie odboja. O pozbavení členstva v NV a ONV rozhodujú si sami členovia NV a ONV za prítomnosti nadpolovičnej väčšiny, prostou väčšinou. Osoba pozbavená členstva NV môže sa odvolať k ONV, ktorý rozhoduje s konečnou platnosťou. Osoba pozbavená členstva v ONV môže sa odvolať k povereníctvu SNR pre veci vnútorné. Povereníctvo pre veci vnútorné po vypočutí mienky príslušného orgánu predsedníctva SNR z dôležitých verejných a politických príčin môže rozpustiť NV a ONV. V takomto prípade povereníctvo pre veci vnútorné umožní utvorenie nových NV a ONV.

9. Zo schôdzok NV a ONV nech sú vedené zápisnice.

¹ O politickom charakteru tohoto dokumentu a jednotlivých jeho ustanoveniach platí to, čo bylo řečeno v poznámkách k dokumentu č. 54. Povstalecká „Pravda“ komentovala směrnice sice stručně, ale velmi přiléhavě: „Místně a okresně národní výbory jsou politickými orgány našeho protiněmeckého odboje, naší národní revoluce. Ich činnost je těžko vpratať do paragrafov a mrtvých litier. V odboji a revoluci nejvíce záleží na iniciativě, na vlastním rozhodování a vynacházavosti bojovníků a ich organizací. Preto je hlavným pravidlom aj pre národné výbory či už miestne alebo okresné, aby robily to, čo je v danej situácii a v danom mieste potrebné pre úspech boja, pre víťazstvo.“ (Pravda, 30. 9. 1944, č. 19).